

Pietje is onrustig

Vroeger bestond de gedragsstoornis ADHD niet, althans men had er geen weet van. Nu wordt het etiket wel erg snel opgeplakt. „Oh, ik ken zo vijf kinderen die ADHD hebben, en mijn eigen kind is trouwens licht autistisch.“

Arnoud Veilbrief

‘Het profsoortje’, werd hij op de basisschool door zijn klasgenoten genoemd. Matthijs Thermiotis (15) doorliep de eerste schooljaren „op zijn sloffen“. Dat hij naar het Vossius Gymnasium in Amsterdam-Zuid ging, verbaasde niemand. Toen kwam zijn ontwikkeling plotseling tot stilstand. De professor begon onvoldoendes te halen.

„Eerst dacht ik: hij is gewoon lui“, zegt moeder Marieke Brouwer. Maar ze herinnert zich hoe hij tien Franse woordjes uit het hoofd moest leren. Na een uur wist hij er nog niet een.

Een familievrind had al eens geopperd dat Matthijs aan ADHD leed. „Dat heb ik een tijdlang niet willen weten“, zegt de moeder. „Maar toen de cijfers slecht bleven, nam ik het serieus.“ Na een serie gesprekken met een kinderpsychiater bleek Matthijs te lijden aan een aandachtsstoornis, een subtype van ADHD.

De diagnose kwam als een „verlossing“. De slechte cijfers hadden ook het zelfbeeld van de jongen zwaar ondermijnd. „Ik stond voor zoveel raadsels. Niets lukte meer. Ik werd er depressief van.“ Matthijs en zijn moeder zouden willen dat zijn stoornis eerder was ontdekt. Dat had vermoedelijk niet alleen een schooljaar en heel veel zorgen gescheeld, maar ook veel zoekgeraakte spullen.

Matthijs had zelf nooit aan ADHD gedacht. Hij kende de stoornis van een grapje: Alle Dagen Het Drukt. ADHD wordt geassocieerd met mensen als de cabaretier Jochem Myer, de niet te stoppen spraakwaterfall met de bizarre invallen en de onbedwingbare impulsen. Matthijs, rustig en bedachtzaam formularend, lijkt in niets op dat stereotype. Lang niet alle ADHD'ers zijn hyperactief. Er zijn ook de 'dromers', normaal ogende mensen met een zeer korte concentratiespanne.

ADHD (Attention Deficit/Hyperactivity Disorder) is bekend sinds 1980. Toen werd het begrip ingevoerd in de DSM-III, het internationale handboek voor de psychiatrie. De twintig jaar daarvoor stond dezelfde stoornis bekend als MBD (Minimal Brain Damage). Maar ADHD behelst meer dan MBD. De diagnose MBD werd gesteld bij kinderen die zich erg druk en impulsief droegen. Met ADHD kwamen ook de 'dromers' in beeld.

Op school vallen de slimsten onder de dromers rondom de tweede klas van de middelbare school door de mand. Dan reddend ze het niet meer op hun intelligentie. Als volwassenen leiden ze vaak een chaotisch bestaan. Ze presteren onder hun kunnen, hebben grote moeite met het voeren van een huishouden en met relaties, en leiden vaker dan gemiddeld aan depressies. Het is die groep die vaak niet herkend wordt.

Kinderpsychiater Frans Stortelder werkt bij de Amsterdamse instelling GGZ-Buitenamstel. Hij heeft Matthijs onder behandeling. Stortelder vergeelijkt ADHD met een avondrit door een winkelstraat. „Links en rechts floepen lichtjes aan en uit. Overal impulsen. Hoe weet je dat je moet letten op het stoplicht dat van groen op rood springt? Daarvoor is het nodig de juiste prikkel te selecteren. Vervolgens bedenken je hoe je op die prikkel moet reageren. Het licht springt op groen. Geef je direct gas? Of kijk je eerst of er geen fietsers aankomen? Dat is de functie die zorgt voor planning en organisatie. Bij mensen met ADHD werken selectie en reactie meestal onvoldoende.“

ADHD is de laatste jaren steeds vaker vastgesteld. Maar het is ook een omstreden diagnose. Wie het onderwerp aansnijdt, kan twee soorten reacties verwachten. De eerste is: 'Oh, ik ken zo vijf kinderen die ADHD hebben, en mijn eigen kind is trouwens licht autistisch.' De andere is afwerend: 'ADHD? Mode-

ziekte, allemaal onzin.'

Jan Buitelaar is hoogleraar psychiatrie en kinder- en jeugdpsychiatrie aan het UMC St Radboud in Nijmegen. Zijn stelling is: ADHD heeft altijd al bestaan. Zo'n vier à vijf procent van de mensen lijdt er aan en dat aandeel is constant. Mogelijk komt het nu door de huidige drukke tijd met zijn mobielletjes, Playstations, iPods en computers eerder aan de oppervlakte. „Een plausibele redenering. Maar lastig te bewijzen.“

In zijn vorige baan, bij de Universiteit Utrecht, dook Buitelaar in een verloren uurtje in de archieven van de in 1940 opgerichte polikliniek kinderpsychiatrie. „Ik keek in de oudste dossiers. In een groot aantal gevallen werden de kinderen beschreven als lastig en moeilijk lerend. Pietje was ongedurig, Pietje was moeilijk stuurbaar, wat we nu ADHD zouden noemen.“ De enorme groei van de diagnoses ADHD wijst volgens hem niet op overdiagnose nu, maar op „onderdiagnose en onderbehandeling“ vroeger.

Jaap Oosterlaan, hoogleraar klinische neuropsychologie aan de Vrije Universiteit, heeft meer reserves. Hij zal niet zeggen dat ADHD een modeziekte is. Maar een modediagnose, ja, dat wel.

„Bekend maakt bemind“, zegt Oosterlaan. „Het aantal kinderen dat met medicijnen behandeld wordt voor ADHD, stijgt explosief. De Gezondheidsraad hield het in 1999 op 30.000 kinderen. Recente cijfers heb ik niet, maar ik ga ervan uit dat het aantal kinderen dat met medicijnen behandeld wordt in vijf jaar met een factor 2 tot 6 is gestegen. In de VS is gebleken dat de helft van de behandelde kinderen niet aan de diagnostische criteria voldoet.“ Dit betekent dat miljoenen tabletten methylfenidaat per dag ten onrechte worden geslikt. Methylfenidaat is een amfetamine-achtige stof uit de Opiumwet. Er zit een stof in die ingrijpt in het zenuwstelsel, dat bij kinderen nog volop in ontwikkeling is. „Die moet je uiterst terughoudend toedienen. Er kunnen even goede resultaten worden behaald met gedragstherapie“, zegt Oosterlaan.

Hij heeft ook een fundamenteel bezwaar tegen de stoornis. „De klachten die bij ADHD horen, zoals motorische stoornissen, impulsiviteit en concentratieproblemen, komen onder de hele bevolking voor. De grens tussen wat nog normaal en wat pathologisch, is heel moeilijk te trekken.“ Volgens Oosterlaan wordt gedrag van kinderen steeds vaker als afwijkend beschouwd. „We hebben steeds hogere verwachtingen van onze kinderen, zodat steeds meer kinderen komen boven-drijven als problematisch.“

Kinderpsychiater Frans Stortelder behandelt een aantal jongeren voor ADHD. Hij gelooft niet dat ouders zich gretig op de diagnose storten. Wel maken ouders zich zorgen, omdat ze beseffen dat concentratieproblemen een schoolcarrière kunnen verpesten, zegt hij. „Een ADHD'er heeft een tien keer zo grote kans om een drop-out te worden als een gezond kind“, zegt hij. „Bovendien willen ze ook zelf goed mee kunnen komen.“

Ook bij volwassenen wint de diagnose ADHD terrein. Pionier op dit gebied is Sandra Kooij. Ze werkt bij de jonge zorginstelling PsyQ in Den Haag. Begin jaren negentig kreeg ze een vrouw in behandeling met de diagnose 'borderline persoonlijkheidsstoornis'. Borderliners zijn emotioneel labiel en onvoorspelbaar. In de loop van de behandeling begon Kooij te twijfelen aan de diagnose. De patiënte twijfelde zelf ook. De vrouw had grote concentratieproblemen, wat niet bij borderline past. „Toen ik de diagnose ADHD stelde, kon ze zich daarin heel goed vinden. ADHD 'paste beter' bij wat ze voelde.“

Sinds ze de vrouw behandelde, is Kooij zich gaan specialiseren in ADHD bij volwassenen. Doordat ADHD bij

Leidster met kleuter in een Deens opvangcentrum voor hyperactieve kinderen. Foto David Trood/Hollandse Hoogte

De onstuitbare opmars van de gedragsstoornis ADHD onder kinderen

volwassenen pas sinds kort bekend is, krijgt Kooij mensen op het spreekuur die al jaren met hun afwijking rondlopen. „Ze zijn gemiddeld 38 jaar als ze bij mij komen. Gemiddeld zoeken ze al 12,5 jaar hulp, een enkeling al 45 jaar. De diagnose ADHD of MBD was maar bij 13 procent in de jeugd gesteld. De overgrote meerderheid heeft jarenlang niet geweten wat er aan de hand was.“ Door gebrekkige kennis onder medici, lopen volgens Kooij nog steeds veel volwassen ADHD'ers onbehandeld rond. „Ondertussen gaat hun leven voorbij.“

Een van de redenen dat mensen er soms zo laat achter komen dat ze

ADHD hebben, is dat de stoornis vaak schuilt achter andere klachten zoals agressie, angsten of depressies. Vaak wordt de depressie behandeld, maar niet de ADHD. Kooij: „De depressie zal dan in veel gevallen terugkeren, omdat het leven al gauw weer in chaos verzandt. Om te genezen moet de ADHD aangepakt worden.“

Iemand die er pas op zijn 45ste achter komt dat hij aan ADHD lijdt, krijgt een behoorlijke klap te verwerken. „Had ik dat maar eerder geweten, zeggen ze dan, dan was mijn leven anders gelopen“, vertelt Kooij. „Dan had ik mijn school afgemaakt, mijn partner behou-

den, promotie gemaakt.“

Ik ben tegen politici die te veel macht hebben. Kijk, wij hebben alles mee, hè? Iedereen heeft het nu nog goed. Maar o we als het slechter wordt, en ze huppelen achter zo'n figuur aan met een dubbele agenda. Dan zijn we de klos! Dat kan ook hier gebeuren, tuurlijk! We doen net alsof we zo dol waren op de joden in de oorlog, maar dat's helemaal niet waar. Ja, nu! Maar toen niet!“

Jacob Klompstra (58) is een gepassioneerde redenaar. Zijn gast is nog maar net binnen, of hij houdt, tijdens het kof-

fiezetten, al een vertoog over de gevaren van populistische politici. Zo zal hij de komende twee uur blijven praten. In hoog tempo, doorlopend associërend en zonder enige terughoudendheid.

Jacob Klompstra was zijn leven lang „een tornado“. Totdat hij er op zijn 56ste achterkwam dat hij aan ADHD leed. Van die tornado restte er nu, met zijn medicijnen, nog altijd een stevige storm. De volgende dag belt hij terug. Hij was wat druk geweest, verontschuldigt hij zich. Hij had een zware dag gehad en „vermoedheid maakt mij juist drukker.“

Zijn leven in vogelvlucht: Jacob

Klompstra woont met zijn tweede vrouw in Lelystad. Met zijn vorige vrouw heeft hij geen contact meer, met een van zijn beide dochters wel. Hij gaat regelmatig op stap met zijn kleinkinderen. Als kind werd hij „zwaar mishandeld“ door zijn vader die, zo vermoedt hij, ook aan ADHD leed. Zijn jeugd werd gekenmerkt door keet trappen op school. Daarna had hij allerlei baantjes. Soms dacht hij aan zelfmoord. „Mijn hele leven heb ik me eenzaam gevoeld.“

Voor zijn kinderen was het de eerste jaren dikke pret met hun vader, vertelt hij. „Kreeg ik het 's ochtends in mijn kop om naar Koblenz te rijden, dan gingen we die dag naar Koblenz.“ Als ambulancebroeder was hij goed in zijn vak. „Iedereen wilde met mij rijden, omdat ik de boel onder controle had. Ik dacht altijd een paar stappen verder dan een ander.“ Toch werd hij op zijn 45ste afgekeurd. Genegeerde gewrichtsklachten waren een belangrijke oorzaak. „Er zat geen rem op me, ik ging altijd maar door.“

Bij een intakegesprek voor een bewegingstherapiegroepje twee jaar geleden merkte de psycholoog „iets vreemds“ aan Klompstra. Hij werd voor uitgebreid onderzoek doorgestuurd naar een psychiater, die ADHD constateerde. „Ik heb vreselijk gehuild“, zegt hij. „Al die ellende die ik heb meegemaakt. Als ik geen ADHD had gehad, dan had ik in Den Haag gezeten.“ Lachend: „Nou ja, ik zit nu ook in Den Haag.“ Klompstra is lid van de partijcommissie volksgezondheid van de VVD en is op duizenden-één manieren actief. Commissie hier, secretariaat daar, een eigen weblog. En kijkt! – „nee, even nog“ – daar is hij verkled als piraat op een VOC-schip. Foto's van het evenement heeft hij nog verkocht aan *De Telegraaf*. „Niet gek, hè?“

Sinds hij Concerta slikt, gaat het beter met hem. Concerta is een vorm van methylfenidaat, ook wel bekend als Ritalin. Het verschil met Ritalin is dat Concerta slechts één keer per dag hoeft te worden ingenomen, omdat de dosis langzaam in het bloed komt. Hij is een stuk rustiger geworden. Hij flapt er niet meer van alles uit. Bijwerkingen voelt hij niet.

Ook Matthijs Thermiotis slikt Concerta. Hij haalt weer regelmatig zevens en achten. Al slipt er nog steeds wel eens een onvoldoende door. „Het is geen wondermiddel“, zegt zijn moeder.

Sandra Kooij ziet de grote voordelen van de nieuwe generatie, langwerkende medicijnen dagelijks. Daarom vindt ze het „slecht te verdragen“ dat nog steeds het aloude Ritalin als enige vergoed wordt in het basispakket. „Het is onspul“, zegt ze. „Het werkt veel te kort, twee tot vier uur per tablet. Je moet het steeds opnieuw innemen, anders ontstaat het rebound-effect, waardoor een ADHD'er zich dubbel zo gejaagd voelt. Je moet echt de klok in de gaten houden, en dat lukt deze mensen niet. Het gevolg is dat de behandeling langer duurt en minder goed aanslaat.“

Naast medicijnen hebben ADHD'ers ook therapie nodig. Frans Stortelder heeft enkele jaren geleden een 'ADHD-pubergroep' opgezet, waarin jongeren en hun ouders ervaringen uitwisselen en samen zoeken naar een gestructureerde levenswijze. „Vaak staan ouders en jongeren al jaren tegenover elkaar. Ze moeten juist samen de stoornis aanpakken.“ De ouders moeten hun kinderen gaan 'coachen' door afspraken te maken over zaken als huiswerk en huisregels. Ook de school wordt gevraagd toezicht te houden. De moeder van Matthijs weet nog niet precies wat het inhoudt. „Nu betekent het dat ik hem de hele tijd achter zijn vordren aanzit. Ik ben zijn klok.“

Matthijs is blij met de diagnose en zijn medicijnen. Hij ziet er niet tegenop om het de rest van zijn school- en studiejaren te moeten slikken. Maar een heel leven? „Uiteindelijk wil ik later een creatieve baan met veel vrijheid“, zegt hij. De medicijnen onderdrukken zijn creativiteit. „Ik kan mezelf niet voorstellen in een baan waarvoor ik mijn karakter moet onderdrukken.“ Zijn moeder knikt. „Mensen met ADHD hebben ook iets heel onbevengens over zich. Dat is bijna jaloeusmakend. Er moet een leven zonder Concerta mogelijk zijn.“

Voor verdere informatie over ADHD: www.balansdigitaal.nl www.adhdbijvolwassenen.nl

Ada en Harry

Michiel van Erp

derling hebben.“ Harry zucht. Een zus doet het raam open. „Niet weer dat hele verhaal, hoor, Harry!“, roept ze naar ons en sluit het raam weer. Binnen wordt gelachen. Ik zie Ada door het raam bezorgd naar buiten kijken. Ze lijkt goed op de hoogte van de stemmingen van haar echtgenoot.

Na zijn dertigste kwam Harry steeds vaker langs bij zijn ouders, om gewoon thuis op de bank te zitten of voor een praatje. „Ik werd eraartoe gezogen. Dat is ongewoon voor een priester“, zegt Harry. „Op een gegeven moment kwam mijn moeder naar het klooster. Ze zat in de spreekkamer en ik werd bij haar geroepen. Daar keek ze me diep in de ogen en zei: Als jij niet meer in het klooster wil zijn, dan begrijp ik dat. Je moet hier niet voor mij blijven.“

Er schieten tranen in Harry's ogen. „Dat was zo groots van mijn moeder!“

Maar hij was toen nog niet toe aan zo'n ingrijpend besluit.

Ada is naar buiten gekomen. „Dan kom ik ook maar naar buiten, dacht ik.“ Alsof ze kan weten wat ons gespreksonderwerp is, brandt ze los. „Ik had dat niet, hoor. Die twijfel. Toen ik in het klooster zat, toen zat ik er ook. Ook ik heb God gediend, maar toen kenden Harry en ik elkaar nog niet.“

Ada's kloostertijd werd tot een hel gemaakt door een moeder-overste die haar muzikaliteit – Ada bleek een groot talent in het orgelspel – niet wist te waarderen. Op allerlei manieren werd Ada's muzikale pad afgesneden. „Voor mijn studie had ik lessen in Arnhem nodig, maar dat verbood de overste. Ze beweerde dat ik een verhouding met mijn orgelleraar had. Later beschuldigde ze me ook van het hebben van een verhouding met de pastoor van een plaatsje bij ons in de buurt.“

„Het liep erg hoog op en ik werd hoe langer hoe meer geïsoleerd. Mocht met niemand meer contact hebben. Ik werd

bij het bisdom ontboden. Daar werd me verteld dat ik moest doen wat moeder-overste me beval. Zij handelde tenslotte met het geweten van God.“

Ada besloot het klooster te verlaten. „Toen de poort openging, voelde ik dat mijn leven pas echt zou gaan beginnen.“ Als muziklerares kon ze meteen op een middelbare school aan de slag en daar werkte Harry. „Ik zag hem vaak zo alleen zitten in de lerarenkamer. Zijn moeder was toen net gestorven. Hij was nog steeds priester.“

Binnen in de woonkamer zingt het gezelschap Lang Zal Ze Leven. Het lijkt of Ada en Harry daarbij niet gemist worden.

„Op een dag ben ik naast 'm gaan zitten en heb hem gezegd dat als hij een keertje over zijn moeder wilde praten dat hij dan bij mij thuis langs moest komen. Nou, dat heeft hij gedaan. Hij is nooit meer weggegaan.“

Dit is de laatste aflevering van Het Oog van Erp

Een non en een priester vonden elkaar.

‘Heeft U knielen op een bed violen al gelezen?’ Ada (72) kijkt er ernstig bij. „Dat is nou eens een boek dat ergens over gaat.“ Ik ben in Breda voor filmopnames, het moet een documentaire portret worden van een huwelijk. Wegens een verjaardag is de hele familie samengekomen en ik mag er een uurtje bij zijn voor wat sfeeropnames. In het kleine huis struikelen de familieleden over onze kabels en schrikken van de hoeveelheid extra lampen. Tegelijkertijd zijn ze er opgewonden over.

Meteen bij binnenkomst was Ada, schoonzus van de jarige hoofdpersoon van mijn film, me al op gevallen. Een onbevengende vriendelijke lach, onberispelijke kleding en zo bleef dat je er ongemakkelijk van wordt en alleen nog oog hebt voor je eigen onvolkomenhe-

den. „Als ik in de weg loop, dan moet u het maar zeggen, dan drink ik mijn koffie wel in de keuken op. Jullie moeten tenslotte ook jullie werk kunnen doen!“ Ada's echtgenoot Harry informeert of hij ook in beeld zal komen. „Dat mag best hoor. Maar wij willen ons natuurlijk niet opdringen. Het gaat vandaag niet om ons!“

Harry heeft tot zijn 35ste in het klooster gezeten. Zijn moeder had tot God gebeden dat één van haar zonen priester zou worden en met Harry was dat gelukt. Toen hij twaalf was, verliet hij het gezin en werd intern klaargeestoomd voor een dienende taak. Zijn broers en zussen zag hij in die tijd zeer weinig. „Je familie komt dan op het tweede plan te staan, hè. En dat is best wel zwaar voor een jonge jongen.“

Op de binnenplaats van de woning van de jarige zus van Harry roken we een sigaret. Binnen zit de rest van de familie aan de taart. „Mijn broers en zussen zag ik zelden. Daardoor is de band met hen een stuk losser dan die zij on-

HET OOG VAN ERP

13

Carmelietenklooster Foto Eric Brinkhorst